

משוט בעולם

פרס זאב לספרות ילדים

פרס זאב לספרות ילדים הנו מפעל משותף למשרד החינוך והתרבות ולועד להנצחת שמו של אהרן זאב ז"ל.

הפרס ניתן מדי שנה למחברי ספרי ילדים מעולים בסיפור, בשירה ובמחזה.

בשנת תשל"ח זכו בפרס:

יהודה אטלס

עודד בצר

עמוס עוז

להלן נימוקי השופטים ודבריהם שהשמיע בשם חתני הפרס הסופר עודד בצר.

נימוקי ועדת השופטים לפרס זאב תשל"ט

(א) קובץ שיריו — חרוזיו של יהודה אטלס "והילד הזה הוא אני" מתמקד בעולמו של הילד הקטן, כל ילד קטן, על חוויות היומיים שלו, פחדים, הרהורים, ידידות, מערכת היחסים עם ההורים ועם עולם המבוגרים בכללו. עולמו של הילד מיוצג על ידי תגובות בלשון מחרוזת, המושמות בפי הילד. הללו מובאות בלשון ילדים טבעית, ששורה בה איכות פיוטית. מסירת הדברים מפי הילד, מנקודת ראותו האישית אך המשותפת לכלל הילדים מעניקה לתגור-

בותיו מימד חדש אותינטי מאוד, הנמאיר תופעות אופייניות מנקודות-ראות שאינן מקובלות בדרך כלל בספרי ילדים. הצרוף של ראייה כוללת של מבוגר, המשמר היטב את זכרונות הילדות שלו, ומיטיב להתבונן בעולמם של ילדים כיום עם לשונו של ילד בן זמננו, מזכים אותו להתבונן בהומור, שהוא לעיתים תמים, לעיתים מתוחכם, אך תמיד מפתיע וקולע אל מטרותו. בהומור זה חבוי כמעט תמיד רעיון "רציני" ולעיתים זהו חץ ביקורת על "הגדולים" שאינם מבינים לרוח הילד, או משאלה שלא התגשמה, או סוד כמוס. סגולותיו אלו של הספר הופכות אותו לדוברם של רבים — המבחר הנבון והמייצג של מצבים, המובעים בלשון מהימנה, וקולעים אל לב הבעיה, מבטא את מצוקתם של ילדים, ומסבים לקורא היותר מבוגר חוויות שנחרטו בו היטב. כל קורא מוצא בו את עצמו, או כלשונו של המחבר: "אנשים זרים — שאני בכלל לא מכיר — מנקומות אחרים — וגם פה מהעיר — הייתי רוצה שיידעו כולם שיש ילד אחד בעולם — והילד הזה — אני". בשל סגולות אלו ממליצה ועדת השופטים פה אחד להעניק ליהודה אטלס פרס זאב לספרות ילדים לשנת תשל"ט.

(ב) המספר עודד בצר מתמודד בספרו "המסע המופלא אל לוחמי בר-כוכבא" בהוצאת "מילוא" עם סוג ספרותי שהוזנה לאחרונה בספרות הילדים שלנו, והוא — סיפור העלילה ההיסטורי. והתמודדותו זו של בצר הוכתרה בהצלחה הראויה לכל שבת. הנושא מרד בר-כוכבא, שהנסתר בו מרובה על הנגלה; והעלילה, לה, שעבר והווה משמשים בה זה לצד זה, מרתקת את הקורא הצעיר מראשיתה ועד סיומה.

בצר נקט "תחבולה" ספרותית רבת-אפשרויות ומלהיבת דמיון: הוא העביר חבורת ילדים בני ההווה אל תקופת המרד הגדול ברומאים. תודות לכך מוצא עצמו הקורא הצעיר, המזדהה עם בני גילו ודורו, שותף להרפתקה עוצרת-נשימה והמידע ההיסטורי-לימודי מוגש לו בתוך עטיפה ססגונית מרתקת. ואף-על-פי שלבעלי תחבולה כגון זו אורבת הסכנה של גלישה אל הרפתקה-לשמה, השכיל עודד בצר לשמור על איזון נכון ונבון, שבזכותו מקבלת העלילה הדמיונית את מדד האמינות.

בסיפור "המסע המופלא אל לוחמי בר-כוכבא" חברו יחדיו סיפור רבי-עניין, הכתוב בסגנון רענן וקולח; גאלריה של דמויות חיות — הילדים, המדענים, הלוחמים — המתוארות בקווים חריפים — על מעולותיהן וחולשותיהן הקטנות; ערכים של אהבת מולדת והוקרת החירות, המושתתים על שלל עובדות היסטוריות ומימצאים ארכיאולוגיים, המשתלבים בטבעיות בריקמת הסיפור. כל אלה מצטרפים לסיפור מעולה, שיעניק לקורא הצעיר חוויה בת-קיימא.

בשל סגולות אלה ממליצה ועדת השופטים פה אחד להעניק לעודד בצר פרס זאב לספרות ילדים לשנת תשל"ט.

(ג) ספרו של עמוס עוז "סומכי" בהוצאת "עם-עובד" מוגדר על-ידי מחברו כ"סיפור לבני הנעורים על אהבה והרפתקאות". הרפתקאות של ממש, במשמעותן המ-קובלת, אין ברומאך-נעורים מפעים זה, אבל יש בו חלומות כמוסים על מסעי הרפתקאות אל לב אפריקה, "בואכה מקורות הנחר זאמבזי, בודד ואמיץ בין המון ילדים צמאי דם"; ויש בו תיאור נוסטאלגי של ילדות ירושלמית, היא ילדותו של המחבר עצמו, כפי שהיא משתקפת מבעד לפריסמה של האדם — הסופר המבוגר.

סיפורים, שבהם מתארים הסופרים את חוויות-ילדותם שלהם, נחשבים בצדק למיטב היצירות לבני-הנעורים; העלילה המצומצמת נעה בשני מישורים: המישור החיצון — בו דוהר הנער סומכי על אופניו ברחובות ירושלים, מתרועע עם דודו התמנהוני, עושה עיסקת חליפין, מתמודד עם יריבו ומוזמן במפתיע אל בית אהובתו; והמישור המופנם, המינורי — בו מתודע הקורא אל עולמו הדמיוני של סומכי, אל חלומותיו והזיותיו, שהם ממשיים מאד וכובשי לב באמינותם. סומכי עתיר הדמיון מכונה בפי חבריו "הילד המשוגע", שכן הוא מסתבך תמיד בצרות, מוותר על הישגים — אבל זוכה באהבתה של הילדה היפה. אך למרות מוזרותו (לכאורה) של נער זה מזדהה אתו הקורא הזדהות שלמה כמעט, שכן מי מאתנו איננו נוהג לעתים במוזרות?

קורותיו הדרמישוריים של סומכי מתוארות על-ידי עוז בשפה עשירה ומלוטשת, בעלת שני רבדים: הרובד התיאורי, שסגנונו מוגבה וחגיגי, והרובד הדיאלוגי, שסגנונו ציבורי, יומיומי כמעט, ובכל-זאת בעל ייחוד ואיכות.

המספר מטעים בראשית סיפורו כי הכל חולף בעולמנו: "עדיין קיץ כחול ושקוף על הארץ, עדיין חם והשמים בוערים מעלינו, והנה כבר אפשר להרגיש לפנות ערב איזו קרירות חדשה... הם קצת יותר כחול משהיה, האדמה קצת יותר חומה, ואפילו ההרים הרחוקים קצת יותר רחוקים". את השעות החול-פות בחיינו ניסה עמוס עוז לעצור ולהקפיא בסיפורו זה — והוא הצליח בכך במידה רבה מאד.

בשל סגולות אלו ממליצה ועדת-השופטים להעניק לעמוס עוז את פרס זאב לספרות ילדים לשנת תשל"ט.

נאום פרס זאב

נאום חתן פרס זאב

בדרך כלל ניתנת זכות המלה האחרונה לפני פסק הדין. לי ניתנה אחרי שהשופ-טים כבר החליטו. אל תחששו. דברי לא יתארכו כי אין לי העוז לשאת נאום שישתרע על מרחבי אטלס, בו בן-יהו (קרי ברגסון) משקיף על אופק זהבי.

ראשית תודה, בשמי ובשמו של עמוס ויהודה עבור הפרס על שם אהרן זאב. זאב היה ממניחי יסודות החינוך בצה"ל כקצין חינוך ראשי ותרם תרומתו כיו"ר הועד למען החייל, משורר בזכות עצמו, סופר ומחנך. את זאב זוכרים רבים בכל ימות השנה. אך מנהג נאה הוא להתכנס אחת לשנה באירוע חגיגי זה. ברכות לעמיתי שמצאו נתיבות אל עולם הילדים. זהו עולם מופלא וקסום. בסתר לבנו כולנו מתגעגעים לשוב אליו.

אם לדיוק, הרי אין בכלל ספרות ילדים. קיימת רק ספרות טובה וספרות גרועה — ובתוכן ספרות, המתאימה גם לילד. אנדרסן לא כתב לילדים ו"הנסיך הקטן" הוא ספר פילוסופי. וכיצד נגזיר אגדות? כלום נכתבו עבור ילדים או שמא הן יצירות לכל גיל: תמצית חכמת עמים?

שאלוני מדוע בחרתי בצורת הסיפור הבידיוני. אודה, איני אוהב סיפורים על סופרמנים, סופר-ילדים או סופר-כלבים. איני נאמין שילד נוזע יותר מקצין צנחנים מהיר יותר מסוס מרוץ או בעל תבונה רבה יותר מצוות מלומדים. אני שואף לכתוב ספרים בעלי אמת פנימית. ומודד לפי אמת מידה זו גם יצירותיהם של אחרים. כדי לאפשר לילדים להיות מועילים ולעזור למבוגרים, אני מחזירם לתקופה קדומה ונותן בידיהם הישגי התרבות והמדע. ילדה עם קופסת גפרורים בתיק עזרה ראשונה או ילד עם ידע על הגדלת טווח מעופו של חץ על ידי שפור הקשת באמת יכולים לסייע לבני מאות קדומות. איל מלחמה ניתן לשרוף באמצעות נר-מגנטזיום, בו משתמשים צלמים. כמובן שלא רק בשל כך כתבתי את העלילות. דברתי כאן על בחירת הצורה. נדמה לי שמי שמבקש שהילדים יזהו עם יצירתו צריך לאהוב אותם ולהיות בעצמו קצת ילד. ואשרי מי שמוצא קשר אל בני-הנעורים. הם זקוקים לספרות טובה. לא רק הבית ובית-הספר מחנכים את הילד אלא גם ספרים, בתנאי שהם טובים ובעלי מטען ערכי. אני מחייב כמובן למוד תולדות עמנו בבתי הספר, אך נדמה לי שלפעמים מתייחס הילד לחומר הנלמד כאל חומר לבחינות. גם לא ניתן להעמיק בנושאים בין כתלי בית-הספר. באו סופרים, המתארים גורלות גיבוריהם באמצעות ספרים מרתקים, תוך כדי שמוש באמצעים אמנותיים, מבלי לסור מן האמת ההיסטורית. כלומר, הילד לומד בלי משים תוך כדי קריאת הספר העלילתי הטוב. דוגמאות רבות לכתובה מעולה בארץ ואשרינו שהגענו להישגים משמעותיים בספרות טובה המתאימה לילדים. ברם, קיימת גם ספרות פחות טובה. נקווה שייגדל חלקם של הסופרים, המוכנים להשקיע ביצירותיהם, יאבקו איתן ולא יסכימו לפשרות. ונשאף עודד מאלה, המביעים הערכתם למוי שסבורים כי ראויים לה.

ושבו תודה לכל מי שטרח להצלחת האירוע המכובד הזה. תודה מקרב לב.

עודד בצר